

7. Сільчанка М.У. Тэорыя крыніц беларускага права: манаграфія / М.У. Сільчанка. – Гродна: ГрДУ, 2012. – 253 с.
8. Сільчанка М.У. Праблемы абагуленасці, фармальнай азначанасці, структуры (будовы) і эфектыўнасці норм права./ М.У. Сільчанка // Право и демократия: сб. научных трудов. – Вып. 19 / редкол.: В.Н.Бибило (гл.ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2008. – С. 22.
9. Сильченко Н.В. Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР / Н.В. Сильченко, С.В. Поленина. – М.: Наука, 1987. – 152 с.
10. Сильченко Н.В. Закон: проблемы этимологии, социологии и логики / Н.В. Сильченко. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 119 с.
11. О профессиональных союзах: Закон Республики Беларусь // Нацыянальны рэстр прававых актаў Рэспублікі Беларусь. – 2001. – № 32. – 2/335.
12. О потребительской кооперации (потребительских обществах, их союзах) в Республике Беларусь: Закон Республики Беларусь // Нацыянальны рэстр прававых актаў Рэспублікі Беларусь. – 2002. – № 27. – 2/842.
13. О нормативных правовых актах Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь // Нацыянальны рэстр прававых актаў Рэспублікі Беларусь. – 2005. – № 179. – 2/1152.
14. Чернобель Г.Т. Закон и его нормативно-правовые модусы / Г.Т. Чернобель // Журнал российского права. – 2011. – № 12. – С. 45-55.

УДК 340.13.004.14

НЕТИПОВІ НОРМИ ПРАВА В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ

Ганзенко О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У науковій статті досліджується феномен нетипових норм права в механізмі правового регулювання. Аналізуються проблеми теорії і практики застосування норм-принципів, норм-декларацій, норм-дефініцій, норм презумпцій, норм-преюдицій та норм-фікцій. Наводяться конкретні приклади, які ілюструють важливу роль та значення нетипових норм права у механізмі правового регулювання. Формулюються висновки про перспективи розвитку інституту нетипових норм права в Україні.

Ключевые слова: нетипові норми права, механізм правового регулювання, норми-дефініції, норми-принципи, норми-декларації, норми-преюдиції, норми-фікції, норми-презумпції, правозастосування.

Ganzenko A.A. НЕТИПИЧНЫЕ НОРМЫ ПРАВА В МЕХАНИЗМЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПРИМЕНЕНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина

В научной статье исследуется феномен нетипичных норм права в механизме правового регулирования. Анализируются проблемы теории и практики применения норм-принципов, норм-деклараций, норм-дефиниций, норм-презумпций, норм-преюдиций и норм-фикций. Приводятся конкретные примеры, которые иллюстрируют важную роль и значение нетипичных норм права в механизме правового регулирования. Формулируются выводы о перспективности развития института нетипичных норм права в Украине.

Ключевые слова: нетипичные нормы права, механизм правового регулирования, нормы-дефиниции, нормы-принципы, нормы-декларации, нормы-преюдиции, нормы-фикции, нормы-презумпции, правоприменение.

Ganzenko A.A. NOT TYPICAL NORMS OF THE RIGHT IN THE MECHANISM OF LEGAL REGULATION: PROBLEMS OF THE THEORY AND PRACTICE OF APPLICATION / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the scientific publication the phenomenon of not typical norms of the right in the mechanism of legal regulation is investigated. The problems of the theory and practice of application of not typical norms of the right in civil, criminal, international law are analyzed.

The conclusion is formulated that the norms-principles are the important element of legal regulation of the public relations. The principle of legality should be a basis of realization and application of other norms of the right.

The special attention is given to the norms-declarations. Their existence also is important, but at the same time carries danger of formation of the disrespectful attitude of the citizens to the legal act, in which the norms-declaration are not carried out in practice. The example of the Ukrainian working Constitution is resulted, in which Ukraine – social and lawful state is underlined, that. At the same time validity, the real legal relations demonstrate to us a low level of legal culture of the officials and citizens, high level of corruption in the state. Thus, social and the lawful state is the purpose of the Ukrainian state, instead of real situation of things. The ordinaries the citizens see that the norms of the Constitution in a reality are not executed, and at them the disrespect for the Basic Law as a whole is formed. Therefore norms-declaration need to be accepted very cautiously, taking into account possible negative influence on legal consciousness of the citizens and society as a whole.

The significant attention is given to norms, which establish the fact of innocence of the person up to the decision of court, because they are a guarantee of observance of the rights and freedom of the man. The special importance of norm, which establish the fact of innocence of the person up to the decision of court, have in sphere of criminal process. The man is innocent in fulfilment of a crime, while the court will not prove his guilt, having accepted the appropriate decision – verdict. Thus, before removal of a verdict of court of the man it is impossible to name as a criminal. It concerns both other citizens, and mass media. The problem of observance of norms is especially sharp which establish the fact of innocence of the person up to the decision of court, is shown during the conclusion of the man under the guard.

The not less important meaning in the mechanism of legal regulation have the norms determining concepts, which give definition of the basic legal concepts, terms. Without them it is impossible correctly to apply the law, code, which is connected to the certain sphere of life, professional terminology. For example, the Tax code cannot be understood without study of the tax laws, appropriate by the term.

The special attention is given to a question of improvement of legal fastening of norms-principles in modern international law. The appropriate offers concerning improvement of international law in a part of observance of norms are formulated which establish the fact of innocence of the person up to the decision of court, concerning innocence of the chapters of the states in fulfilment of crimes against the people.

The concrete examples are resulted which illustrate the important role and meaning of not typical norms of the right in the mechanism of legal regulation. The conclusions about importance of development of institute of not typical norms of the right in Ukraine are formulated.

Key words: not typical norms of the right, mechanism of legal regulation, norm determining concepts, norms-principles, norm-declaration, norm-fiction, norm, which establish the fact of innocence of the person up to the decision of court, application of the right.

Актуальність теми і постановка проблеми. Сучасний стан правового регулювання суспільних відносин в Україні умовно можна назвати задовільним. Численні порушення прав і свобод людини, невиконання судових рішень та інші негативні явища все ще залишаються нормою суспільного життя. Для подолання вказаних негативних явищ необхідна злагоджена робота всіх елементів механізму правового регулювання. Не останню роль у процесі стабільного функціонування механізму правового регулювання відіграють нетипові норми права, серед яких: норми-дефініції, норми-декларації, норми-принципи, норми-преюдиції, норми-презупції, норми фікції.

Від дотримання нетипових норм права часто залежать ефективна реалізація та правильне застосування інших норм. Наприклад, правильне та точне розуміння норм-дефініцій суб'єктами правовідносин є умовою правильного та повного використання особою своїх прав та виконання обов'язків.

В українській юридичній науці нетипові норми права останнім часом знаходяться в центрі уваги багатьох науковців. Так, Т.С. Подорожна детально дослідила феномен законодавчих дефініцій, Р.Д. Ляшенко в окремому дослідженні розглянула питання теорії і практики презупцій у праві. Системну концепцію преюдицій у кримінальному процесі розробив Д.В. Шилін. Питання правового регулювання та практики використання презупцій та преюдицій у цивільному судочинстві України дослідив В.В. Масюк. Проте у вітчизняній юридичній науці фактично відсутні наукові дослідження, присвячені комплексному аналізу феномена нетипових норм права, визначенню їх місця в механізмі правового регулювання, що актуалізує необхідність написання даної наукової статті.

Таким чином, дослідження нетипових норм права та їх ролі в механізмі правового регулювання має як теоретичне, так і практичне значення.

Метою написання наукової статті є дослідження феномена нетипових норм права та їх місця в механізмі правового регулювання.

Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати ступінь дослідження даної теми, з'ясувати правову природу та призначення окремих нетипових норм права, визначити перспективи розвитку нетипових норм права та посилення їх ролі в процесі правового регулювання, сформулювати пропозиції щодо удосконалення наукових підходів щодо розуміння сутності та призначення нетипових норм права.

Предметом дослідження даної статті є нетипові норми права в механізмі правового регулювання.

У теорії держави і права нетиповими (спеціалізованими) нормами права називають норми права, які не мають класичної структури, яка включає гіпотезу, диспозицію та санкцію. До нетипових норм права відносять: норми-принципи, норми-декларації, норми-дефініції, норми-преюдиції, норми-презупції та норми-фікції.

Норми-принципи мають важливе значення в процесі правозастосування. Це, наприклад, основоположні принципи здійснення правосуддя: самостійності та незалежності суддів, формальної рівності всіх перед законом, доведеності вини (коли всі сумніви у винуватості особи трактуються на її користь), презупції невинуватості тощо.

Презупція невинуватості є одночасно і принципом здійснення процесуальної діяльності правоохоронних органів, і нормою-презупцією, яка чітко та однозначно регламентує в кримінальному процесі правовий статус особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

У цивільному праві, навпаки, діє норма-принцип презупції винуватості, згідно з якою відповідач вважається винуватим, доки він не доведе (або суд не встановить) зворотнє. Наприклад, якщо позов подано щодо відшкодування шкоди, завданої затопленням квартири, особа, яка мешкає поверхом вище, буде вважатися винуватою, якщо не доведе, що затоплення сталося не з її вини (наприклад, внаслідок пориву труб, які знаходяться в перекриттях стелі, або з вини комунальних служб, які проводили ремонтні роботи). Ще більш цікавою є ситуація із встановленням вини водія в разі дорожньо-транспортної пригоди. Якщо в процесі провадження у справі про адміністративне правопорушення буде встановлений винуватець ДТП, то в цивільному процесі щодо відшкодування завданої шкоди (страхових виплат), встановлювати винуватість даної особи вже не має потреби. У такому випадку діє норма-преюдиція, яка також є різновидом нетипових норм права.

Р.Д. Ляшенко зазначає, що в процесі доказування презупції перерозподіляють обов'язки по доказуванню таким чином: сторону, на користь якої встановлена презупція – звільняє від доказування факту, що презюмується (але не позбавляє права надавати докази та обґрунтовувати факти), а на іншу – покладає тягар спростування презупції [1]. Таким чином, презупції часто мають вирішальне процесуальне значення, особливо в кримінальному процесі, адже всі сумніви у винуватості особи трактуються на її користь, і презупція невинуватості, за наявності лише непрямих доказів вини, повинна бути покладена в основу рішення суду, і, відповідно, вирок має бути виправдовувальним.

В.П. Феннич справедливо зауважує, що сутність доказової презупції полягає в тому, що вона виступає процесуальним засобом, який урівноважує інтереси сторін у процесі доказування обставин цивільної справи. Таке врівноваження проявляється в тому, що презюмований факт, як правило, важко доказується, а тому одній стороні надається можливість довести інші факти, які й будуть обумовлювати дію доказової презупції, а протилежна сторона повинна буде довести факти, що спростовують дію презупції [2, 13-14].

Таким чином, норми-презупції відіграють важливу роль у механізмі правового регулювання, особливо, у процесі правозастосування (у цивільному, кримінальному процесі тощо).

Як зазначає В.В. Масюк, застосування в цивільному судочинстві презупцій та преюдицій як нетипових нормативних приписів, виходячи з їх нормативності, забезпечує виконання вимог щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, оскільки безпосередньо пов'язано з мотивованістю судових рішень і узгоджується зі ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Правова презупція – це передбачене законом правило (нетиповий нормативний припис), за яким на підставі встановлення певного факту чи

фактичного складу виключається необхідність доказування та вважається таким, що існує інший факт (фактичний склад). У контексті судового правозастосування презумпція становить собою юридичний факт. Презумпції мають важливе теоретичне і практичне значення в теорії доказування, оскільки сприяють досягненню мети судочинства та відображають значущість прав, свобод та інтересів, які підлягають захисту. Презумпції, враховуючи особливості тих чи інших правовідносин, урівноважують права осіб, які беруть участь у справі, у можливості охорони та захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та інтересів [3, 17-18.].

Не менш вадливу роль у процесі правозастосування відіграють норми-преюдиції. Як зазначає О.М. Гаргат-Українчук, преюдицією є доказове правило, що встановлює підстави та порядок використання в процесі доказування органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, суддею фактів та правових висновків, встановлених такими, що мають юридичну силу рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, суду, судді в кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справах, якими справу вирішено по суті, як таких, що не потребують повторного доведення. Преюдиція, що реалізується в межах кримінального процесу, розмежовується на преюдицію в кримінальному процесі та кримінально-процесуальну преюдицію. Рішення суду щодо цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої злочинцем, не може мати преюдиціального значення для суду при винесенні вироку, оскільки в цивільному процесі на суд не покладено обов'язок встановлення об'єктивної істини у справі, а судові рішення є обґрунтованим, якщо воно ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні. Тобто суд не зобов'язаний вживати заходів щодо додаткового пошуку доказів, встановлення обставин, які відображали б реальний стан справ. Необхідним є розумний баланс між дотриманням правила про оцінку доказів за внутрішнім переконанням та збереженням значення преюдиції. Преюдиція в кримінальному процесі не несе характеру передвстановлених доказів, а правила використання преюдицій не можуть перебувати в суперечності з принципом оцінки доказів за внутрішнім переконанням [4, 16-18].

Як зазначає В.В. Масюк, преюдиція – це встановлене процесуальним законом правило (нетиповий нормативний припис) звільнення від доказування обставин, встановлених у мотивувальній частині рішення суду в цивільній, господарській, адміністративній справі, при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини або постановою суду у справі про адміністративне правопорушення, вироком, іншим кримінально-процесуальним актом. Нормативний вплив преюдиції зумовлює системну преюдиціальність судових актів. Преюдиціальний характер мають рішення суду як першої (у тому числі заочне), так апеляційної і касаційної інстанцій. Ухвали суду не мають преюдиціального характеру. Узагальнення наукової літератури та судової практики свідчить про те, що преюдиція є похідною категорією від фактичної презумпції істинності судового рішення. Використання та застосування преюдиції відповідає вимогам змагальності, оскільки преюдиціальний факт є наслідком належного і добросовісного виконання особами, які беруть участь у справі, обов'язків по доказуванню. Преюдиціальні факти є засобом підвищення активної поведінки сторін у межах змагальної моделі цивільного судочинства [3, 17-18.].

Д.В. Шилін зазначає, що преюдицією є доказове правило, що встановлює підстави та порядок використання в процесі доказування органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, суддею фактів та правових висновків, встановлених такими, що мають юридичну силу рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, суду, судді в кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справах, якими справу вирішено по суті, як таких, що не потребують повторного доведення. Преюдиція, що реалізується в межах кримінального процесу, розмежовується на преюдицію в кримінальному процесі та кримінально-процесуальну преюдицію. Поняття «преюдиція» не тотожне поняттю «преюдиціальності», оскільки преюдиція є доказовим правилом, а преюдиціальність – це властивість рішення, що є наслідком наявності в нього юридичної сили. Загальноправовою преюдицією в кримінальному процесі є використання при провадженні в кримінальній справі фактів та висновків, встановлених рішенням суду про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною, про визнання особи померлою. Рішення суду щодо цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої злочинцем, не може мати преюдиціального значення для суду при винесенні вироку, оскільки в цивільному процесі на суд не покладено обов'язок встановлення об'єктивної істини у справі, а судові рішення є обґрунтованим, якщо воно ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих

обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні [5, 11-12].

Важливу роль у механізмі правового регулювання відіграють норми-дефініції, адже правильне та точне розуміння норм-дефініцій суб'єктами правовідносин є умовою правильного та повного використання особою своїх прав та виконання обов'язків. Т.Ф. Подорожна зазначає, що визначення (дефініція) – це один із найважливіших засобів, що забезпечує ясність, однозначність і визначеність понять, які вживаються, зокрема, і в законодавстві. З-поміж багатьох приписів вони посідають найважливіше місце. Тому Т.Ф. Подорожна вважає, що їх доцільно віднести до основоположних, а не до обслуговуючих. Вони не тільки допомагають у реалізації правил поведінки, а й постають основою для створення нових норм, оскільки ті повинні відповідати термінології, що закріплена дефініціями згідно з вимогами відповідної галузі права.

На основі прикладів Т.Ф. Подорожна доводить, що дефініції не виступають «прямими» правилами поведінки. Їх необхідно розглядати не як норму права, а як особливий державно-владний припис, який, на відміну від наукових та повсякденних визначень, є загальнообов'язковим при тлумаченні і застосуванні положень нормативно-правового акта. Законодавчі дефініції мають свою структуру, котра включає три компоненти – термін, частину, що визначає його, та предикативний зв'язок. Початок визначення з терміна, що визначається, свідчить про намір законодавця ввести в нормативно-правовий акт нове для нього поняття. Саме тому спочатку вводиться поняття, а потім воно визначається. Законодавчі дефініції – це вихідні (основоположні), самостійні та специфічні державно-владні приписи, що є короткими визначеннями понять, які використовуються в законодавстві. Вони являють собою особливі елементи механізму правового регулювання, за допомогою яких робляться зрозумілими, власне, регулюючі та охоронні приписи держави – правові норми [6, 6-7].

Особливий інтерес представляють собою норми-фікції, які фактично закріплюють юридичні факти, довести або спростувати які неможливо. Наприклад, згідно із статтею 46 Цивільного кодексу України «Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».

Але ж, фактично, не можна із стовідсотковою впевненістю стверджувати, що особа є померлою. Довести або спростувати факт фізичної смерті особи в даному випадку неможливо, тому що немає самого тіла особи. Таким чином, норма-фікція встановлює юридичний факт, який не можна довести або спростувати, і який тягне за собою важливі правові наслідки.

Можливо особа зазнала психологічної чи психічної травми і переходується під чужим ім'ям в іншій місцевості, не маючи можливості або не бажаючи налагодити зв'язок із родичами. Не можна виключати і можливість умисного викрадення людини та незаконного позбавлення її свободи в невстановленому місці. У той же час, важливість визнання такої особи померлою важко переоцінити. Згідно із ст.47 Цивільного кодексу України «Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті. Спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження [7].

Таким чином, норма-фікція в даному випадку відіграє ключову роль у процесі реалізації прав людини та, у необхідному випадку, у процесі правозастосування. Реалізація вказаної норми має значення, зокрема, для чоловіка або жінки особи, яка визнана померлою, інших родичів щодо оформлення спадщини, розлучення тощо.

Окрему увагу необхідно приділити нормам-деклараціям, адже вони, окрім позитивного впливу на правосвідомість громадян, можуть нести в собі і негативний потенціал щодо впливу на правові переконання та почуття людини. Так, наприклад, у ст.1 Конституції України

закріплено, що України є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Проте реальна дійсність свідчить, що Україна знаходиться ще на шляху формування соціальної і правової держави, маючи ще достатньо високий рівень корупції, значну кількість порушень прав і свобод людини з боку органів державної влади, значний масив невиконаних судових рішень тощо. Ще більше невдоволення в громадян викликають фіктивно-декларативні положення ст.48 Конституції України, згідно із якими «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [8]. Тому звичайна людина, яка не є фахівцем у галузі права, сприймає норми Конституції як такі, що не відповідають дійсності.

А неповага до окремих норм Конституції формує неповагу до Основного Закону в цілому, що завдає значної шкоди індивідуальній та суспільній правосвідомості та посилює правовий нігілізм.

У цьому аспекті позитивним прикладом є Конституція США, у якій фактично немає норм-деклараций (по типу «кожному забезпечується достатній рівень життя»), але чітко закріплені принцип рівності всіх перед законом та система органів державної влади і порядок взаємодії між ними. Завдяки цьому Конституція США залишається фактично незмінною протягом більше двохсот років і є фундаментом політичної і правової системи держави.

Таким чином, норми декларації в процесі законотворчої та нормотворчої діяльності необхідно використовувати дуже обережно, пам'ятаючи про можливі негативні наслідки для правової свідомості суспільства.

У сучасних умовах трансформації правової системи України під впливом глобалізації нетипові норми права застосовуються в новому аспекті, у контексті співвідношення норм національного законодавства з нормами міжнародного права, загальновизнаними стандартами захисту прав і свобод людини. Особливо це стосується норм-принципів міжнародного права, зокрема: принципу непорушності прав і свобод людини, відповідальності керівництва держави за грубі та масові порушення прав людини, тобто фактично за нездатність голови держави, уряду, парламенту вирішити конфліктну ситуацію, захистити цивільне населення від радикально налаштованих груп.

Яскраві приклади практичного застосування норм-принципів міжнародного права щодо конкретних держав ми бачимо на прикладі Лівії, Сирії, Лівану, Косово тощо. Особливо гострою є ситуація в Сирії, де президенту та урядовим військам протистоять не тільки бандитські угруповування так званої Вільної армії Сирії, але і потужні інформаційні ресурси західних ЗМІ, які ведуть проти влади Сирії безпринципну інформаційну війну. Таким чином, норми-принципи починають відігравати одну з ключових ролей у процесі правового регулювання, особливо у сфері міжнародного права.

Д.С. Суханова справедливо обґрунтовує висновок про зростання ролі презумпцій у сучасних міжнародних і національних правових системах, незалежно від їх належності до тієї чи іншої правової сім'ї. Тенденція до універсалізації презумпцій проявляється в їх визнанні та закріпленні як на міжнародному, так і на національно-правовому рівні, взаємообумовленості (міжнародними і національними чинниками), взаємопроникненні і взаємозбагаченні, поступовому визнанні всіма національно-правовими системами, незалежно від їх типології. Зростання ролі презумпцій, на думку С.Д. Суханової, проявляється в розширенні їх каталогу, більшій визначеності, активному використанні в правозастосовній практиці, насамперед судовій. Фундаментальною особливістю презумпцій у сфері прав і свобод є їх обумовленість міжнародно-правовим визнанням людини, найвищою цінністю. У зв'язку із цим права і свободи завдяки приєднанню держав до міжнародних актів про права людини із сфери внутрішньої справи держави все більше перетворюються на загальноцивілізаційну, загальнолюдську цінність. Загальновизнані та закріплені в міжнародно-правових документах, зокрема, такі презумпції: презумпція невідчужуваності прав і свобод людини; презумпція свободи пересування і вибору місця проживання; презумпція невизнання зворотної сили закону; презумпція добросовісності громадян; презумпція невинуватості; презумпція знання закону і презумпція істинності судового рішення [9, 17-18].

Недоліки галузевого законодавства щодо забезпечення міжнародно-правових презумпцій, на думку С.Д. Суханової, обумовлені тим, що, по-перше, у ньому є відсутньою норма-дефініція,

що містить визначення презумпції; по-друге, існують протиріччя між міжнародно-правовими і конституційними нормами та нормами галузевого законодавства, (наприклад, формулювання презумпції невинуватості); по-третє, більшість презумпцій не мають закріплення в чинному законодавстві, а їх зміст логічно випливає з окремих розділів галузевого законодавства [9, 18].

У сучасних умовах виникла необхідність чіткої систематизації нетипових норм права, особливо в галузі міжнародного права. На рівні Статуту ООН необхідно чітко прописати норму-презумпцію невинуватості голів держав за грубі та масові порушення прав і свобод людини, що буде мати наслідком заборону на публікації неперевіреної інформації про винуватість лідера певної країни в злочинах проти власного народу. Винуватість голови держави в грубих та масових порушеннях прав і свобод людини повинна бути доведена вироком Міжнародного кримінального суду на підставі зібраних об'єктивних доказів.

Таким чином, нетипові норми права відіграють важливу роль у механізмі правового регулювання, тому їх дослідження є перспективним напрямком наукової роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко Р.Д. Функціональне призначення презумпцій в праві / Р.Д. Ляшенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 22 (61). – № 1. – 2009. – С. 316-322.
2. Феннич В.П. Доказові презумпції в цивільному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.П. Феннич; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. – К., 2009. – 19 с.
3. Масюк В.В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.В. Масюк; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 20 с.
4. Гаргат-Українчук О.М. Презумпції у кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно розшукова діяльність» / О.М. Гаргат-Українчук; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 19 с.
5. Шилін Д.В. Преюдиції в кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно розшукова діяльність» / Д.В. Шилін; Одеська нац. юрид. академія. – Одеса, 2010. – 20 с.
6. Подорожна Т.С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, дефініції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т.С. Подорожна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1354711090527869>.
8. Конституція України від 28.06.96 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/>.
9. Суханова С.Д. Міжнародно-правові та національно-правові презумпції у сфері прав і свобод людини і громадянина: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С.Д. Суханова; Міжнародний гуманітарний університет. – О., 2010. – 22 с.